

ПСИХОЛОГІЧНИЙ КОНСТРУКТ «Я-ІНШІ» ЯК ЧИННИК КОНФЛІКТНОЇ ПОВЕДІНКИ СТУДЕНТІВ

Дуткевич Тетяна Вікторівна¹

¹*Кандидат психологічних наук, професор, професор кафедри психології освіти,
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, м. Кам'янець-
Подільський (Україна)*

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3792-7195>

UDC: 159.9:378

АНОТАЦІЯ

У статті висвітлено результати теоретико-емпіричного дослідження ролі психологічного конструкту «Я-інші» у формуванні конфліктної поведінки студентів. Динамічне поєднання в психіці студента образу «Я» і образу «Інших» віддзеркалює процес його міжособистісних взаємин, у тому числі у випадках конфліктних зіткнень. Образ «Я» і образ «Інші» утворюють пару тісно пов'язаних полярних психічних явищ, що функціонують у міжособистісних відносинах подібно до сполучених посудин. Для їх позначення ми скористалися терміном конструкт «Я-Інші».

Внутрішня будова конструкту «Я-Інші» визначено через співвідношення між рівнями потреби студентів у спілкуванні та їх самооцінки. Потреба в спілкуванні відображає спрямованість особистості студента на інших, чим вона вища, тим більш домінантною є складова «Інші» у структурі конструкту. Рівень самооцінки свідчить про ступінь зосередженості особистості на власному «Я».

Встановлено, що коефіцієнт рангової кореляції Спірмена між значеннями потреби студентів у спілкуванні - з одного боку, та їх самооцінки - з іншого, дорівнює 0,48, що свідчить про прямий і статистично значущий на рівні 0,01 зв'язок. З огляду на те, що оціночні шкали рівня потреби студентів у спілкуванні та їх самооцінки є різноспрямованими, цей зв'язок слід інтерпретувати як зворотний, тобто чим вищою є потреба студентів у спілкуванні, тим нижчою є їх самооцінка. Зв'язок між рівнем потреби в спілкуванні та рівнем самооцінки у гендерних підвибірках носить той же характер, що і у всій вибірці.

Address for correspondence, e-mail : editpsychas@gmail.com

Copyright: © Tetiana Dutkevych

This is an Open Access journal, all articles are distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International (CC BY-NC-SA 4.0) License (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>), allowing third parties to copy and redistribute the material in any medium or format and to remix, transform, and build upon the material, provided the original work is properly cited and states its license.

Складові конструкту «Я-Інші» (рівні потреби студентів в спілкуванні та їх самооцінки) знаходяться в динамічному поєднанні між собою - зростання однієї з них супроводжується зниженням іншої. Зростання-зниження рівня потреби в спілкуванні відповідає зниженню-зростанню рівня самооцінки, зростання-зниження орієнтованості на інших супроводжується зниженням-зростанням спрямованості на себе.

Виділено три різновиди структури конструкту «Я-Інші» у студентів: з домінантою на інших (високий рівень потреби в спілкуванні та низький рівень самооцінки - 10% досліджуваних студентів), з домінантою на собі (низький рівень потреби в спілкуванні та високий рівень самооцінки - 16 7%), з гармонійним поєднанням обох складових (середній рівень потреби в спілкуванні та середній рівень самооцінки - 73,3%). Представникам структури з домінантою на собі властиво вибирати стиль співпраці в якості способу подолання конфлікту, структури з домінантою на інших - стиль уникнення, гармонійної структури - компроміс.

Особливості структури конструкту «Я-Інші» помітно впливають на вибір студентами таких стилів конфліктної поведінки, як уникнення (якщо послаблена складова «Я», тобто самооцінка низька, а потреба в спілкуванні - висока) і співпраця (якщо послаблена складова «Інші», тобто самооцінка висока, а потреба в спілкуванні - низька). Відсутність значущих кореляцій свідчить, що конструкт «Я-Інші» практично не впливає на вибір студентами стилів суперництва, компромісу і пристосування.

Студенти з високою самооцінкою є найбільш розсудливими, раціональними у виборі стилів конфліктної поведінки. Чим вище самооцінка, тим частіше студент вдається до стратегії діалогу. Спосіб реагування на конфлікт студентів з високим рівнем потреби в спілкуванні є переважно емоційним, обумовленим страхом перед руйнуванням взаємин, бажанням бути прийнятним, заслужити схвалення, викликати емоційно-позитивні реакції опонентів. Вибір стратегії уникнення найбільш властивий для студентів з високою потребою в спілкуванні. Водночас, діалог студенти обирають тим рідше, чим нижчою є їх потреба в спілкуванні.

Не виявлено статистично значущих зв'язків складових конструкту «Я-Інші» зі стратегією боротьби, тобто рівень самооцінки і рівень потреби в спілкуванні істотно не позначаються на використанні студентами суперництва в конфліктних ситуаціях.

Перспективним етапом дослідження є поглиблене вивчення психологічних чинників вибору студентами стилів суперництва, компромісу, пристосування і стратегії боротьби як шляхів подолання міжособистісних конфліктів. Також отримані результати можуть стати основою для подальшої розробки індивідуалізованих програм оптимізації конфліктної поведінки студентів з урахуванням особливостей властивої для них структури конструкту «Я-Інші».

Ключові слова: психологічний конструкт, потреба у спілкуванні, самооцінка, стиль поведінки у конфлікті, стратегія поведінки у конфлікті, студент.

Постановка проблеми. Проблема конфліктної поведінки знаходиться у центрі уваги психологів протягом усього ХХ століття та не втратила своєї актуальності й у теперішній

час. Її вивчення дозволяє вирішувати фундаментальні задачі психологічної науки, пов'язані з глибшим розумінням детермінації поведінки особистості, із розкриттям джерел її активності, із розробленням на цій основі шляхів формування в особистості соціально бажаної спрямованості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У ряді українських (Batrachenko & Konovalova, 1995; Koshova, 2005; Lozhkin & Povyakel, 2007; Piren, 2007 та ін.) і закордонних (Antonioni, 1998; Bodtker & Jameson, 2001; Desivilya & Yagil, 2005; Grishina, 2008; McGuigan & Popp, 2016; Rahim et al., 2000) досліджень показано, що поведінка особистості у конфліктних ситуаціях відзначається індивідуальними особливостями емоційного, когнітивного, особистісного характеру. У формуванні конфліктної поведінки важливим виявляється не лише те, якою є об'єктивна ситуація конфлікту, але й те, наскільки точно її тлумачить людина, як ставиться до неї, наскільки емоційно реагує, яке місце відводить собі у взаєминах з іншими учасниками конфлікту. Дія низки психологічних чинників - упередженості, зосередженості лише на собі, егоцентризму, байдужості до інших, «бар'єру самовпевненості» – спричиняє спотворення інтерпретації конфлікту, що у результаті й визначає неефективну конфліктну поведінку.

Особливості конфліктів у студентському середовищі знайшли висвітлення у низці праць (Bazhutina & Lukuanchenko, 2003;

Doroshenko, 2003; Kobernik, 2009; Koval, 2003; Zakhodna, 2013 та ін.). Водночас, вивчення численних психологічних чинників конфліктної поведінки студентів є далеким від свого завершення, що й зумовило проведення даного дослідження, яке, сподіваємось, зробить внесок у вирішення складних завдань демократизації міжособистісних стосунків у громадянському суспільстві України.

Мета статті: висвітлити результати дослідження з теоретичного обґрунтування поняття психологічного конструкта «Я-Інші» та з емпіричного визначення його ролі у формуванні конфліктної поведінки студентів.

Наукове обґрунтування методології проведеного дослідження. У процесі виконання дослідження використано систему наступних науково-психологічних методів, а саме: теоретичні (аналіз, систематизація, узагальнення результатів теоретико-емпіричних психологічних досліджень); емпіричні (опитувальник Томаса-Кілмена «Визначення типу поведінки особистості у конфліктній ситуації», тест «Потреба у спілкуванні», експрес-діагностика рівня самооцінки); методи математичної обробки (обчислення відсоткових співвідношень, середнього арифметичного, коефіцієнту рангової кореляції) і унаочнення емпіричних результатів (таблиці, рисунок).

Незаперечним є той факт, що особистість, як член суспільства, перебуває у постійних і численних взаємозв'язках з іншими осо-

бистостями. У її свідомості відображені факти, а також складні процеси взаємозалежного існування самої особистості («Я») та навколишніх людей («Інших»), їх спілкування й співдіяльності. Процес співвіднесення особистістю себе та інших є породженням індивідуально своєї потреби особистості у спілкуванні, тобто основного внутрішнього джерела її комунікативної активності, у тому числі і у процесі конфліктної взаємодії. Прийнято вважати, що за походженням потреба у спілкуванні є прижиттєво набутою у результаті прилучення дитини до соціального світу шляхом спілкування і співдії з дорослими (Moskalenko, 2008; Filonenko, 2008 та ін.). Водночас, проблема ця далека від свого вирішення. Докорінно новий підхід до її дослідження пропонує академік С. Д. Максименко, вказуючи на цілісну біосоціальну основу потреб особистості, яку називає «нуждою». «Природа нужди являє собою первинну енергетично-динамічну єдність біологічних і соціальних складників людської істоти. За психологічними показниками нужда є особливим базальним станом, динамічною напругою, яка визначає можливість індивіда бути активним протягом всього життя» (Maksymenko, 2010, p. 13). Подальше вивчення цього питання відіграє важливу роль на шляху вирішення як концептуальних проблем сутності особистості, її соціального життя, так і системи спілкування і взаємин, зокрема, цілісного тлумачення причин її поведінки у ситуаціях конфлікту.

Потреба у спілкуванні – є досить узагальненим поняттям, у зміст якого входять пізнавальний, емоційний, діловий, оцінний і престижний компоненти (Krychfalushiy, 2012, p. 26). Ця потреба зумовлює зростання ролі інших у побудові поведінки особистості, виявляючись як прагнення належати до групи, бути її членом, взаємодіяти з нею, брати участь у спільній діяльності, надавати і отримувати допомогу від навколишніх, перебувати разом тощо. Один з перших психологів-дослідників потреби у спілкуванні – Ю. М. Орлов – звернув увагу на її амбівалентну ціннісно-емоційну природу, що функціонує як процес співвіднесення себе та інших, як цілісне утворення «Я - інші». Так, дослідник відзначив, що потреба у спілкуванні зменшує орієнтованість на себе і посилює спрямованість на інших, зменшує егоїстичні прагнення заради збереження згоди й дружніх стосунків з іншими (Orlov, 1991, p. 43).

Співвіднесення особистістю себе із соціальним оточенням є динамічним процесом, коли для особистості почергово зростає значення то «Я», то інших. Відбувається ніби зважування, а утворення «Я-інші» відіграє роль психологічних терезів. Значення інших збільшується в емоційно позитивних ситуаціях та в умовах загрози і небезпеки. Прагнення залишатись наодинці посилюється в емоційно негативних ситуаціях (роздратованість, фрустрованість, напруженість), а також в умовах, що вимагають високої зосередженості. Психоло-

гічне утворення «Я-інші» є необхідним інструментом і для формування самооцінки, підтвердження значущості свого "Я" (Moskalenko, 2008, p. 389-392).

Людей із високою потребою в спілкуванні вирізняють такі риси: прагнення до добрих стосунків із людьми; сильні переживання при їх порушенні, здатність йти на компроміси і поступки, відмовлятися від особистої користі заради збереження взаємин, бажання допомагати і підтримувати, очікування доброго ставлення і допомоги (якщо стане потрібно) від інших, висока довіра і відкритість (Krychfalushiy, 2012, p. 27).

Високий рівень потреби у спілкуванні слід відрізнити від комунікабельності та комунікативності. Потреба у спілкуванні належить до системи психологічних джерел поведінки, а комунікабельність і комунікативність є характеристиками поведінки. Комунікабельність передбачає як мотиваційну (високий рівень потреби у спілкуванні), так і операційну (інструментальну) складові, що у своїй єдності визначають здатність особистості до спілкування (Sinyavsky & Serheyenkova, 2007). Комунікативність характеризує ступінь відкритості особистості для інших, готовність спілкуватися. Водночас, це близькі між собою явища. Наприклад, виявлено тісний позитивний зв'язок потреби у спілкуванні та рівня розвитку комунікативних властивостей підлітків (Pavlenko, 2018, p. 126).

Спираючись на проведений аналіз, від-

значимо, що образ «Я» та образ «інших» є парою тісно пов'язаних полярних психічних явищ, які у міжособистісних взаєминах функціонують подібно до сполучених посудин. Для їх позначення ми скористались терміном конструкту, розуміючи під останнім засоби, шляхи інтерпретації і тлумачення світу, що «мають форму біполярних понять ..., але в той же час є особистісними винайденнями, тлумаченнями, що накладаються індивідом на реальність. У функціонуванні конструкту одночасно присутні узагальнення, відмінність, прогнозування і контроль за поведінкою. елементарна одиниця мислення, сприймання, відношення, яка, об'єднуючи наявні дані і їх суб'єктивну інтерпретацію, дозволяє особистості прогнозувати свою поведінку» (Sinyavsky & Serheyenkova, 2007, p.145). Відтак є підстави розглянути їх як цілісне утворення - психологічний конструкт «Я-Інші», в якому співвіднесені уявлення особистості про своє місце у людській спільноті, про свою позицію у міжособистісних взаєминах. Цей конструкт становить цілісність, континуум, на одному полюсі якого перебуває зосередженість особистості на собі, що у крайніх варіантах супроводжується надмірним самолюбством, егоцентризмом, ігноруванням суб'єктивності навколишніх людей, з якими виникають контакти, взаємини, спільні справи тощо. На протилежному полюсі превалюють такі явища, як самозречення, самозаперечення, залежність від думки навколишніх, що

свідчить про гіпертрофію у конструкті «Я-Інші» другої складової.

Вклад основного матеріалу дослідження. У своєму емпіричному дослідженні ми виходили з припущення про те, що психологічний конструкт «Я-Інші» є чинником побудови конфліктної поведінки студентів, впливаючи на вибір того чи іншого її стилю і стратегії.

В емпіричному дослідженні взяли участь 90 студентів (51 дівчина і 39 хлопців) віком 21-22 роки. З метою дослідження поставленого питання використано емпіричні *методи*: опитувальник Томаса-Кілмена «Визначення типу поведінки особистості у конфліктній ситуації» (Filonenko, 2008, р. 210-213), тест «Потреба у спілкуванні» Ю.М.Орлова (Moskalenko, 2008, р. 400-402), «Експрес-діагностика рівня самооцінки» (Fetiskin, Kozlov & Manuilov, 2002).

Опитувальник Томаса-Кілмена «Визначення типу поведінки особистості у конфліктній ситуації» дозволяє з'ясувати приналежність студента до одного з п'яти типів конфліктної поведінки, які розміщено у порядку зростання протистояння: співпраця (кооперація), компроміс, пристосування, уникнення (втеча, ігнорування), суперництво (протистояння, боротьба). Тест «Потреба у спілкуванні» Ю. М. Орлова складається з 33 тверджень щодо яких респондент висловлює свою згоду чи незгоду. Зростання кількості балів, набраних за відповіді, відповідає поси-

ленню потреби у спілкуванні (пряма оцінна шкала). «Експрес-діагностика рівня самооцінки» складається з 15 тверджень, щодо яких респондент дає одну з п'яти можливих оцінок «дуже часто, часто, іноді, рідко, ніколи». Рівень самооцінки зменшується зі зростанням кількості балів (обернена оцінна шкала).

З метою виявлення внутрішньої будови конструкту «Я-Інші» ми обчислили коефіцієнт кореляції Спірмена між значеннями потреби студентів у спілкуванні та їх самооцінки, який дорівнює 0,48, тобто є прямим і значущим на рівні 0,01. Враховуючи те, що оцінні шкали рівня потреби студентів у спілкуванні та їх самооцінки є різноспрямованими, цей зв'язок слід інтерпретувати як обернений, тобто чим вищою є потреба студентів у спілкуванні, тим нижча самооцінка для них притаманна. Потреба у спілкуванні, як зазначається більшістю дослідників, відображає спрямованість особистості на інших, чим вона вища, тим більш доміантною є складова «Інші» у конструкті «Я-Інші». Рівень самооцінки, що перебуває в оберненому зв'язку із рівнем потреби у спілкуванні свідчить про ступінь зосередженості особистості на власному «Я». Чим вищим є рівень самооцінки, тим більш доміантною є складова «Я» у конструкті «Я-Інші».

Наступним кроком було з'ясування розподілу студентів за високим, середнім, низьким рівнями потреби у спілкуванні. У поширених варіантах методики «Потреба у спілкуванні» подаються діапазони оцінок низького,

середнього і високого рівнів. Однак, на підставі останніх всі отримані нами емпіричні результати потрапляють до низького рівня (менше 24 балів), що не дозволяє нам схарактеризувати підвибірки з різними рівнями пот-

Користуючись цією шкалою, було визначено, що студентів із високим рівнем потреби у спілкуванні 10,0%, із середнім - 73,3%, із низьким - 16,7% (табл.1). Середнє значення рівня самооцінки є найвищим у студентів з

Таблиця 1.

Середні показники самооцінки студентів із різними рівнями потреби у спілкуванні (n=90)

Рівні потреби у спілкуванні	Кількість студентів		Середні значення (M)	
	в особах	у %	потреби у спілкуванні	самооцінки
Низький	9	10,0	13	9,7
Середній	66	73,3	18,1	19,4
Високий	15	16,7	22	22,4

реби у спілкуванні. Тому у визначенні рівня потреби у спілкуванні ми виходили з варіанту методики, де відсутній розподіл за рівнями, а пропонують оцінювати «чим більша кількість балів, тим сильніша потреба у спілкуванні» (Filonenko, 2008, р. 207-208). Було використано наступний прийом. Діапазон отриманих нами результатів, що становить від 11 до 25 балів, був поділений на три однакових відтинки: 11-15 балів - низький рівень; 16-20 - середній; 21-25 - високий.

низьким рівнем потреби у спілкуванні і становить 9,7 балів, а найнижчим - у студентів з високим рівнем потреби у спілкуванні і становить 22,4 балів (не забуваємо, що оцінна шкала методики з визначення самооцінки є оберненою). Позначивши середні значення кожного рівня самооцінки від'ємними числами (9,7 як -9,7; 19,4 як -19,4; 22,4 як -22,4), ми ілюстрували встановлений зв'язок між значеннями потреби студентів у спілкуванні та їх самооцінки за допомогою графіків (рис. 1).

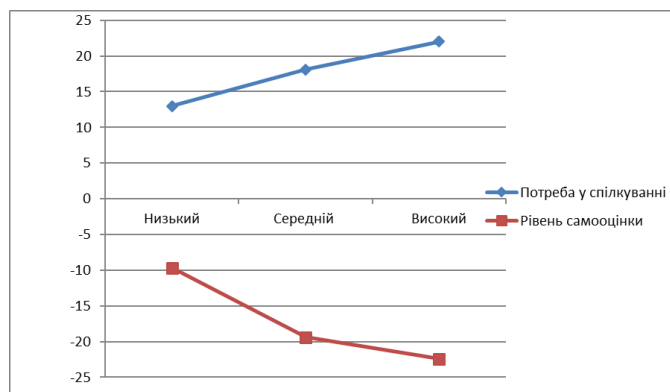

Рисунок 1. Зв'язок між рівнями потреби студентів у спілкуванні та їх самооцінки

Визначення гендерних особливостей конструкту «Я-інші» (табл. 2) показує, що середнє значення потреби у спілкуванні у дівчат є дещо вищим, ніж у хлопців (відповідно 18,6 і 17,8 балів), а рівень самооцінки - навпаки - у хлопців є вищим, ніж у дівчат (відповідно 17 і 20,5 балів). Тобто зв'язок між рівнем потреби у спілкуванні та рівнем самооцінки у гендерних підвбірках носить той же характер, що і у всій вибірці.

спілкуванні відповідає зменшенню-зростанню рівня самооцінки, зростання-зменшення орієнтованості на інших супроводжується зменшенням-зростанням спрямованості на себе. Враховуючи внутрішню будову конструкта «Я-Інші», можна виокремити три його види: з домінантою на інших (високий рівень потреби у спілкуванні і низький рівень самооцінки - 10%), з домінантою на собі (низький рівень потреби у спілкуванні і високий рівень самооцінки -

Таблиця 2.

Середні показники (М) складових конструкту «Я-Інші» у підвбірках студентів за гендерною приналежністю

Підвбірки студентів за гендерною приналежністю	Складові конструкту «Я-інші»	
	Потреба у спілкуванні, М	Рівень самооцінки, М
Дівчата, N = 51	18,6	20,5
Хлопці, N = 39	17,8	17

Таким чином, можна зробити певні узагальнення стосовно внутрішньої будови конструкта «Я-Інші», як у хлопців, так і у дівчат.

За своєю будовою конструкт «Я-Інші» містить дві сполучених складових - зростання однієї з них співвідноситься зі спаданням за іншою. Зростання-зменшення рівня потреби у

цінки - 16,7%), з гармонійним поєднанням обох складових (середній рівень потреби у спілкуванні і середній рівень самооцінки - 73,3%). Для представників цих видів конструкта були обчислені середні показники кожного з п'яти стилів конфліктної поведінки, які ілюструє табл. 3.

Таблиця 3.

Середні значення (М) типів конфліктної поведінки у студентів з різними видами конструкту «Я-інші»

Види конструкта «Я-інші»	Вираженість стилю конфліктної поведінки, М (у балах)				
	суперництво	співпраця	компроміс	унікнення	приспосовування
Домінанта на собі	3,3	7,3	5,0	5,7	6,7
Гармонійна структура	4,5	6,8	8,8	6,1	5,5
Домінанта на інших	4,2	5,6	6,4	7,2	6,6

Спостерігаються певні відмінності у частотності вибору різних стилів конфліктної поведінки представниками різних видів конструкта «Я-Інші».

Суперництво у конфлікті найчастіше обирають студенти з гармонійною структурою конструкта «Я-Інші» (4,5 бали); співпрацю - з домінантою на собі (7,3 бали), компроміс - з гармонійною структурою (8,8 бали); уникнення - з домінантою на інших, пристосування - найбільш часто обирають обидві однополюсні структури (з домінантою на собі - 6,7 бали або з домінантою на інших - 6,6 бали).

Студенти з домінантою на собі найчастіше обирають співпрацю як стиль поведінки у конфлікті (7,3 бали), потім - пристосування (6,7 бали), уникнення (5,7 бали), компроміс (5 балів), а найрідше користуються суперництвом (3,3 бали).

Студенти з домінантою на інших найчастіше обирають уникнення як стиль поведінки у конфлікті (7,2 бали), потім - пристосування (6,6 бали), компроміс (6,4 бали), співпрацю (5,6 бали), а найрідше користуються суперництвом (4,2 бали).

Студенти з гармонійною структурою конструкта «Я-Інші» найчастіше обирають компроміс як стиль поведінки у конфлікті (8,8 бали), потім - співпрацю (6,8 бали), уникнення (6,1 бали), пристосування (5,5 бали), а найрідше користуються суперництвом (4,5 бали).

Спільним моментом для представників всіх видів конструкта «Я-інші» є те, що вони найрідше обирають суперництво як спосіб залягодження конфліктів. Натомість, представники різних видів конструкта «Я-Інші» мають відмінності у найчастотнішому виборі стилю конфліктної поведінки, а саме: представникам структури з домінантою на собі властиво обирати стиль співпраці, структури з домінантою на інших - стиль уникнення, гармонійної структури - компроміс.

Наступним кроком було обчислення коефіцієнтів рангової кореляції Спірмена між складовими конструкта «Я-Інші» та стилями поведінки у конфлікті (табл. 4).

Стосовно самооцінки як складової конструкта «Я-Інші» було встановлено два статистично значущих зв'язки, а саме: зі стилями конфліктної поведінки співпраця ($r =$

Таблиця 4.

Значення коефіцієнтів рангової кореляції Спірмена між складовими конструкта «Я-Інші» і стилями поведінки студентів у конфлікті (n=90)

Складові конструкта «Я-інші»	Суперництво	Співпраця	Компроміс	Уникнення	Пристосування
Самооцінка («Я»)	0,188	-0,356**	-0,026	0,231*	-0,062
Потреба у спілкуванні («Інші»)	0,05	-0,216*	-0,19	0,328**	0,04

Примітка: * статистична значущість відмінностей на рівні $p \leq 0,05$

** статистична значущість відмінностей на рівні $p \leq 0,01$

0,356, $p \leq 0,01$) та уникнення ($r = 0,231$, $p \leq 0,05$). Враховуючи те, що оцінна шкала рівня самооцінки є оберненою, ці зв'язки слід інтерпретувати таким чином: чим вищим рівнем відзначається самооцінка студентів, тим частіше вони користуються стилем співпраці і тим рідше стилем уникнення.

Зосередженість на собі знижує ймовірність уникнення студентів від вирішення конфлікту і водночас підвищує їх схильність до співпраці у конфліктних ситуаціях. Студенти з високою самооцінкою досить впевнені у собі і це, як ми бачимо, підсилює їх готовність бути партнерами, налагодити стосунки зі своїми опонентами. Вони не схильні обходити конфлікт, відкриті до діалогу, обговорення суперечливих питань. Водночас, як було встановлено, у студентів із високою самооцінкою рівень потреби у спілкуванні є низьким. Тому у процесі вирішення конфлікту вони мало опікуються проблемою збереження позитивних стосунків з іншими, не будуть заради спілкування з ними вдаватись до поступок, ігнорування, замовчування. Для них властивий більш відкритий та безпосередній спосіб реагування на конфлікт, спрямованість на усунення його об'єктивної причини.

На цій підставі можна відзначити, що студенти з високою самооцінкою є найбільш поміркованими, раціональними у виборі стилів конфліктної поведінки.

Потреба у спілкуванні позитивно корелює зі стилем уникнення ($r = 0,328$, $p \leq 0,01$)

та негативно зі стилем співпраці ($r = -0,216$, $p \leq 0,05$). Тобто, чим вищим є рівень потреби у спілкуванні, тим частіше студенти обирають стиль уникнення і тим рідше - стиль співпраці. Високий рівень потреби у спілкуванні свідчить про незадоволеність особистості своїми соціальними контактами, відчуття того, що навколишні їх не розуміють, не підтримують. Прагнення студента бути прийнятими може значно впливати на його поведінку у конфлікті, який особливо болісно сприймається особами, яким бракує спілкування. Зосередженість на інших мотивує студента уникати конфліктних зіткнень, які супроводжуються образами опонентів, їх негативними емоціями, що, як вважає особистість, може спричинити їх відмову від подальшого спілкування. Страх перед неприйняттям з боку інших мотивує студентів з високою потребою у спілкуванні обходити «гострі кути», уникати «важких розмов», приховувати свої справжні емоції (незадоволення, образи). Низька ймовірність вибору стилю співпраці говорить про неготовність студентів з високою потребою у спілкуванні бути рівноправними партнерами, про їх орієнтацію на підпорядковану позицію у взаєминах. Крім того, їм властива низька самооцінка, а потреба у спілкуванні зростає у тому числі й тому, що вони прагнуть підняти свою самооцінку, підтвердити значення свого "Я".

У конфліктних ситуаціях студенти з високим рівнем потреби у спілкуванні схильні уникати «відвертої» розмови, обходять важли-

ві питання, відмовляються співпрацювати, що віддзеркалює їх зацікавленість у позитивному емоційному контакті заради якого вони уникають активності з подолання об'єктивних причин конфлікту. *На цій підставі можна засвідчити, що спосіб реагування на конфлікт студентів з високим рівнем потреби у спілкуванні є переважно емоційним, зумовленим страхом перед розривом стосунків, бажанням прихильності інших, їхнього емоційно позитивного ставлення, схвалення, заохочення тощо.*

Важливим є розуміння того, як конструкт «Я-Інші» бере участь у формуванні конфліктної поведінки. Коли студент постає перед вибором того чи іншого стилю конфліктної поведінки, він має можливість скористатись раціональним підходом - проаналізувати особливості конфліктної ситуації та відповідно обрати найбільш ефективний шлях її подолання. Однак, наше дослідження свідчить, що студент послуговується не лише раціональними міркуваннями обираючи той чи інший спосіб подолання конфлікту. На цей процес впливають і особливості конструкту «Я-Інші», де основними складовими є самооцінка та потреба у спілкуванні, які зумовлюють певну «упередженість» в інтерпретації конфліктної ситуації. Саме рівень останніх є чинником прийняття чи відмови студента від тих стилів конфліктної поведінки, з якими вони мають значущі кореляції (зі стилями співпраці та уникнення). Водночас на вибір стилів, з якими відсутні значущі кореляції, ці чинники сут-

тєво не впливають, зокрема, це стилі суперництва, компромісу та пристосування. У цих випадках більшого значення набувають інші чинники, виявлення яких ще чекає свого дослідження.

Були також визначені кореляційні зв'язки між складовими конструкта «Я-Інші» та стратегіями поведінки у конфлікті (боротьбою, діалогом і втечею). За Н. В. Грішиною, втеча від конфліктної взаємодії інтерпретується як ігнорування та обхід «складних питань» міжособистісного спілкування та відмова від подальшої активної міжособистісної взаємодії. Стратегія боротьби у конфліктній поведінці вибудовується як придушення інтересів, вимог і претензій опонента, зосередженість на власних цілях, завданнях і позиціях при збереженні активної міжособистісної взаємодії. Діалогова стратегія конфліктної поведінки має місце, якщо особистість послуговується раціональними об'єктивними аргументами, спрямовуючи їх задля інтеграції протилежних позицій, вдається до пошуку можливостей об'єднання, прагне до вибору оптимального вирішення суперечки з урахуванням інтересів обох сторін (Grishina, 2008, p. 226-229).

Компонентами стратегій слугують типи поведінки у конфлікті, виокремлені Томасом-Кілменом. Стратегія боротьби утворена типом поведінки «суперництво», діалог охоплює типи співпраці і компромісу, а втеча - уникнення і пристосування.

Табл. 5 засвідчує, що складові конструктора «Я-Інші» пов'язані трьома статистично значущими кореляційними зв'язками зі стратегіями діалогу і втечі. Негативний статистично значущий зв'язок ($r = -0,272$, $p \leq 0,01$) між

сновки.

Динамічне поєднання у психіці студента образу «Я» та образу «Інших» віддзеркалює процес його міжособистісних стосунків, у тому числі у випадках конфліктних зіткнень.

Таблиця 5.

Коефіцієнти рангової кореляції Спірмена між складовими конструктора «Я-Інші» та стратегіями поведінки у конфлікті студентів (n=90)

Складові конструктора «Я-інші»	Стратегії поведінки у конфлікті		
	Боротьба	Діалог	Втеча
Самооцінка	0,188	-0,272**	0,147
Потреба у спілкуванні	0,05	-0,279**	0,285**

Примітка: * статистична значущість відмінностей на рівні $p \leq 0,05$

** статистична значущість відмінностей на рівні $p \leq 0,01$

рівнем самооцінки і стратегією діалогу полягає у тому (враховуючи обернену оцінну шкалу методики), що чим вищою є самооцінка, тим частіше студент вдається до стратегії діалогу. Вибір стратегії втечі найбільш властивий для студентів з високою потребою у спілкуванні ($r = 0,285$, $p \leq 0,01$). Натомість студенти обирають діалог тим рідше, чим нижчою є їхня потреба у спілкуванні ($r = -0,279$, $p \leq 0,01$).

Стратегія боротьби, за нашими даними, не пов'язана зі складовими конструктора «Я-Інші», тобто рівень самооцінки і рівень потреби у спілкуванні суттєво не позначається на використанні студентами суперництва, протистояння у конфліктних ситуаціях.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведене теоретико-емпіричне дослідження робить можливими наступні ви-

Образ «Я» та образ «Інші» утворюють пару тісно пов'язаних полярних психічних явищ, які у міжособистісних взаєминах функціонують подібно до сполучених посудин. Для їх позначення ми скористались терміном конструктора «Я-Інші».

Внутрішня будова конструктора «Я-Інші» може бути виявлена на підставі визначення співвідношення між рівнями потреби студентів у спілкуванні та їх самооцінки. Потреба у спілкуванні відображає спрямованість особистості студента на інших, чим вона вища, тим більш доміантною є складова «Інші» у конструкторі «Я-Інші». Рівень самооцінки свідчить про ступінь зосередженості особистості на власному «Я».

Встановлено, що коефіцієнт рангової кореляції Спірмена між значеннями потреби студентів у спілкуванні - з одного боку, та їх

самооцінки - з іншого боку, дорівнює 0,48, тобто є прямим і значущим на рівні 0,01. Враховуючи те, що оцінні шкали рівня потреби студентів у спілкуванні та їх самооцінки є різноспрямованими, цей зв'язок слід інтерпретувати як обернений, тобто чим вищою є потреба студентів у спілкуванні, тим нижча самооцінка для них притаманна. Зв'язок між рівнем потреби у спілкуванні та рівнем самооцінки у гендерних підвибірках носить той же характер, що і у всій вибірці.

Складові конструкту «Я-Інші» (рівні потреби студентів у спілкуванні та їх самооцінки) перебувають у динамічному сполученні між собою - зростання однієї з них співвідноситься зі спаданням іншої. Зростання-зменшення рівня потреби у спілкуванні відповідає зменшенню-зростанню рівня самооцінки, зростання-зменшення орієнтованості на інших супроводжується зменшенням-зростанням спрямованості на себе.

Виокремлено три види будови конструкту «Я-Інші» у студентів: з домінантою на інших (високий рівень потреби у спілкуванні і низький рівень самооцінки - 10% досліджуваних студентів), з домінантою на собі (низький рівень потреби у спілкуванні і високий рівень самооцінки - 16,7%), з гармонійним поєднанням обох складових (середній рівень потреби у спілкуванні і середній рівень самооцінки - 73,3%). Представникам структури з домінантою на собі в якості способу подолання конфлікту властиво обирати стиль співпраці, структури з домінантою на інших - стиль уникнен-

ня, гармонійної структури - компроміс.

Особливості будови конструкту «Я-Інші» помітно впливають на вибір студентами таких стилів конфліктної поведінки, як уникнення (якщо послаблена складова «Я», тобто самооцінка є низькою, а потреба у спілкуванні - високою) та співпраця (якщо послаблена складова «Інші», тобто самооцінка є високою, а потреба у спілкуванні - низькою). Відсутність значущих кореляцій свідчить, що конструкт «Я-Інші» практично не впливає на вибір студентами стилів суперництва, компромісу і пристосування.

Студенти з високою самооцінкою є найбільш поміркованими, раціональними у виборі стилів конфліктної поведінки. Чим вищою є самооцінка, тим частіше студент вдається до стратегії діалогу. Спосіб реагування на конфлікт студентів з високим рівнем потреби у спілкуванні є переважно емоційним, зумовленим страхом перед розривом стосунків, бажанням прихильності інших, їхнього емоційно позитивного ставлення, схвалення, заохочення тощо. Вибір стратегії втечі найбільш властивий для студентів з високою потребою у спілкуванні. Натомість студенти обирають діалог тим рідше, чим нижчою є їхня потреба у спілкуванні.

Не виявлено статистично значущих зв'язків складових конструкту «Я-Інші» зі стратегією боротьби, тобто рівень самооцінки і рівень потреби у спілкуванні суттєво не позначається на використанні студентами суперництва у конфліктних ситуаціях.

Наступним етапом дослідження є поглиблене вивчення психологічних чинників вибору студентами стилів суперництва, компромісу, пристосування та стратегії діалогу як шляхів залагодження міжособистісних конфліктів. Також отримані результати можуть стати основою для подальшого розроблення індивідуалізованих програм оптимізації конфліктної поведінки студентів з урахуванням особливостей притаманної для них будови конструкту «Я-Інші».

References (Transliteration):

- Antonioni, D. (1998). *Relationship Between The Big Five Personality Factors And Conflict Management Styles*. International Journal of Conflict Management. V. 9. Iss: 4. 336-355.
- Batrachenko, I.G., Konovalova, O.A. (1995). Perceptions and expectations in the structure of conflict. *Conflicts in society: Diagnosis and prevention. III -th International. Research Practice conference (pp. 31-34)*. Kyiv-Chernivtsi [in Ukrainian].
- Bazhutina, S.B. & Lukyanenko, A.Yu. (2003). The peculiarities of interpretation of the inner world of Another by students in the process of communication. *Problems of General and Educational Psychology. Scientific Review. H.S. Kostyuk Institute of Psychology, Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. V, 8-13* [in Ukrainian].
- Bodtker, A.M. & Jameson, J.K. (2001). *Emotion in conflict formation and its transformation: application to organizational conflict management*. The International Journal of Conflict Management. 12 (3). 259-275.
- Desivilya H.S. & Yagil D. (2005). *The role of emotions in conflict management: The case of work teams*. The International Journal of Conflict Management. 16 (1). 55-69.
- Doroshenko, N.M. (2003). *Gender Determination of Students' Conflict Behavior Strategy Choice: Dissertation*. Kyiv, 188 [in Ukrainian].
- Ilyin, E.P. (2009). The psychology of communication and interpersonal relations (pp. 402-403). St. Petersburg [in Russian].
- Fetiskin, N.P., Kozlov, V.V. & Manuilov, N.P. (2002). *The personality and small groups development social and psychological diagnosis*. Moscow. Publishing house of the Institute of Psycho-therapy, 38-39 [in Russian].
- Filonenko, M.M. (2008). *The Psychology of Communication*. Textbook. Pp. 210-213. Kyiv: Educational Literature Center [in Ukrainian].
- Grishina, N.V. (2008). *Psychology of conflict*. 2nd ed. St. Petersburg: Peeter, 544 [in Russian].
- Kobernik, L.O. (2009). *The psychology of the conflict behavior forms manifestation in the age of student (pp. 232-240)*. Practical psychology in higher education: theory, research results, technology: monograph. Kyiv: M.P. Drahomanov NPU [in Ukrainian].
- Koshova, I.V. (2005). The influence of interpretation schemes on the conflict situations development and completion. *Scientific Notes. H.S. Kostyuk Institute of Psychology. No. 26, V. 2. 384-389*. Kyiv. [in Ukrainian].
- Koval, I.M. (2003). *Psychological peculiarities of conflicts during students' joint learning activity*. Dissertation. Kyiv, 192 [in Ukrainian].
- Krychfalushiy, M. (2012). *Communicative need as a factor of personality's formation in the process of future sport teacher vocational training*. Physical education, sport and health culture in modern society. Scientific Review. 1 (17), 24-28 [in

Ukrainian].

Lozhkin, G.V. & Povyakel, N.I. (2007). *The Psychology of Conflict: Theory and Modern Practice: A Textbook*. Kyiv, 407 [in Ukrainian].

Maksymenko, S.D. (2010). *Theoretical and methodological problems of personality psychology*. The modern psychology problems: Scientific Review. 7. 3-18. Kamianets-Podilskyy: Axioma [in Ukrainian].

McGuigan, R.J. & Popp, N. (2016). *Integral Conflict: The New Science of Conflict*. SUNY Press State University of New York, Press Albany. 330.

Moskalenko, V.V. (2008). *Social Psychology. Textbook*. 2nd ed. Kyiv: Center for Educational Literature, 688 [in Ukrainian].

Orlov, Yu. M. (1991). *The Ascension to Individuality: Book for teacher*. Moscow: Prosveshcheniie, 287 [in Russian].

Pavlenko, T.V. (2018). *The Identification of personal factors of communicative traits development at adolescents*. Psychological Journal: Scientific Review / red. S. Maksymenko. 1 (11). 126-137. Kyiv [in Ukrainian].

Piren, M.I. (2007). *The Conflictology. Textbook*. Kyiv: Academia, 452 [in Ukrainian].

Rahim, A.M., Magner, N.R. & Shapiro, D.L. (2000). *Do justice perceptions influence styles of handling conflict with supervisors?: What justice perceptions, precisely?* The International Journal of Conflict Management. 11 (1). 9-31.

Sinyavsky, V.V. & Serheyenkova, O.P. (2007). *The Psychological Dictionary*. Red. N.A.Pobirchenko. Kyiv: Naukovyi Svit, 274 [in Ukrainian].

Zakholodna, E. (2013). *The "conflict" concept meaning among student-athletes*. Physical activity, health, sports. 1 (11). 3-11. [in Ukrainian].

Tetiana Dutkevych

Ph. D. in Psychological Sciences, Professor, professor of the Department of Educational Psychology, Ivan Ohienko National University in Kamianets-Podilskyy, Kamianets-Podilskyy (Ukraine)

THE "ME-OTHERS" PSYCHOLOGICAL CONSTRUCT AS STUDENTS' BEHAVIOURAL FACTOR AT CONFLICTS

ABSTRACT

The article considers the results of the theoretical & empirical study on links between the "Me-Others" construct and the peculiarities of students' conflict behaviour. The study idea was based on the fact of dynamic combination between self-image and an image of "Others" in the student's psyche. They both reflect and influence her/his interpersonal relations, including the conflict clashes. These images form a pair of closely related polar psychic phenomena, which act during interpersonal relationships like connected receptacles. Therefore we have named these images as the "Me-Others" construct.

The internal structure of such "Me-Others" construct can be revealed taking into account the ratio between of students' communicative needs and their self-esteem. Communicative needs reflect a student's focus on other people. The higher is his/her communicative need, the more dominant is the "Others" component in his/her "Me-Others" construct. Self-esteem shows the degree of a person's concentration on her/his own Self, it designates importance of the "Me" component.

The Spearman rank correlation coefficient between the students' communicative needs

and their self-esteem is equal to 0.48, i.e. there is a significant correlation. Taking into account that the diagnostic scale of students' communicative needs is direct, but the diagnostic scale of their self-esteem is negative we have made the conclusion about inverse correlation. The higher level of students' communicative needs is, the lower level of their self-esteem is. The correlation between communicative needs and self-esteem for the gender subsamples is the same as that for the total sample.

The components of the "Me-Others" construct (students' communicative needs and their self-esteem) are dynamically interconnected. The growth of one of them correlates with the decrease of the other. Growth-lowering of communicative needs corresponds to lowering-growth of self-esteem.

Three types of "Me-Others" construct structures are highlighted in the article. The first type is the structure where the "Others" component dominates. Such students have high communicative needs and low self-esteem. It takes 10% of the sample. The second one is the structure where the "Me" component dominates, i.e. such students have low communicative needs and high self-esteem (16,7%). The third one is the harmonious ratio of both components (average levels both of communicative needs and self-esteem). The third type takes 73.3% of the sample. The students with the "Me" dominated structure as a rule choose cooperation as a conflict management style. The avoidance style is typical at the representatives having the "Others" dominate structure

and the style of compromise is typical for the students with the harmonious "Me-Others" structure.

The peculiarities of the "Me-Others" construct structure influences significantly on the students' choice of such behavioural styles at conflict as avoidance ("Me" is less important, self-esteem is low, communicative needs are high) and cooperation ("Others" are less important, self-esteem is high, communicative needs are low). Absence of significant correlations suggests that the "Me-Others" construct practically does not affect the students' choice of competing, compromising and accommodating styles.

Students with high self-esteem are the most moderate, rational in choosing the behavioural styles at conflicts. The higher self-esteem is, the more often student uses dialogue strategy. Students with high communicative needs respond to a conflict mainly emotionally, which is determined both by their fear of relationship breaking and their desire of affiliation, emotional positive attitudes, approval, encouragement, etc. Students with high communicative needs use, as a rule, the avoidance strategy. However the less often students choose a dialogue, the lower is their communicative need.

There are not statistically significant correlations between the "Me-Others" construct components and the struggle strategy, i.e. the self-esteem and communicative needs do not affect significantly the students' use of competition in conflict situations.

The next study will be aimed at revealing of inner psychological factors influencing stu-

dents' choice of the competing, compromising, accommodating styles and struggle strategy as ways of interpersonal conflict management. Also, the obtained results can create the basis for the individualized programs of students' behaviour optimization at conflicts, taking into account the peculiarities of their "Me-Others" construct structure.

Key words: "Me-Others" psychological construct, self-esteem, communicative need, conflict behavioural style, behavioural strategy at conflicts, student.

Дуткевич Татьяна Викторовна

Кандидат психологических наук, профессор, профессор кафедры психологии образования, Каменец-Подольский национальный университет имени Ивана Огиенко, г. Каменец-Подольский (Украина)

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ КОНСТРУКТ «Я-ДРУГИЕ» КАК ФАКТОР КОНФЛИКТНОГО ПОВЕДЕНИЯ СТУДЕНТОВ

Аннотация

В статье раскрываются результаты теоретико-эмпирического исследования роли психологического конструкта «Я-Другие» в формировании конфликтного поведения студентов. Динамическое сочетание в психике студента образа «Я» и образа «Других» отражает процесс его межличностных отношений, в том числе в случаях конфликтных столкновений. Образ «Я» и образ «Другие» образуют пару тесно связанных полярных психических явлений, функционирующих в межличностных отношениях подобно сообщающимся сосудам.

Для их обозначения мы воспользовались термином конструкта «Я-Другие».

Внутреннее строение конструкта «Я-Другие» определено через соотношение между уровнями потребности студентов в общении и их самооценки. Потребность в общении отражает направленность личности студента на других, чем она выше, тем более доминантной является составляющая «Другие» в конструкте. Уровень самооценки свидетельствует о степени сосредоточенности личности на собственном «Я».

Установлено, что коэффициент ранговой корреляции Спирмена между значениями потребности студентов в общении - с одной стороны, и их самооценки - с другой, равен 0,48, что свидетельствует о прямой и значимой на уровне 0,01 связи. Учитывая то, что оценочные шкалы уровня потребности студентов в общении и их самооценки являются разнонаправленными, эту связь следует интерпретировать как обратную, то есть чем выше потребность студентов в общении, тем ниже их самооценка. Связь между уровнем потребности в общении и уровнем самооценки в гендерных подвыборках носит тот же характер, что и во всей выборке.

Составляющие конструкта «Я-Другие» (уровни потребности студентов в общении и их самооценки) находятся в динамическом сочетании между собой - рост одной из них соотносится с убыванием другой. Рост-уменьшение уровня потребности в общении соответствует уменьшению-росту уровня са-

мооценки, рост-снижение ориентированности на других сопровождается уменьшением ростом направленности на себя.

Выделено три вида структуры конструкта «Я-Другие» у студентов: с доминантой на других (высокий уровень потребности в общении и низкий уровень самооценки - 10% исследуемых студентов), с доминантой на себе (низкий уровень потребности в общении и высокий уровень самооценки - 16,7%), с гармоничным сочетанием обоих составляющих (средний уровень потребности в общении и средний уровень самооценки - 73,3%). Представителям структуры с доминантой на себе в качестве способа преодоления конфликта свойственно выбирать стиль сотрудничества, структуры с доминантой на других - стиль избегания, гармоничной структуры - компромисс.

Особенности структуры конструкта «Я-Другие» заметно влияют на выбор студентами таких стилей конфликтного поведения, как избегание (если ослаблена составляющая «Я», то есть самооценка низкая, а потребность в общении - высокая) и сотрудничество (если ослаблена составляющая «Другие», то есть самооценка высокая, а потребность в общении - низкая). Отсутствие значимых корреляций свидетельствует, что конструкт «Я-Другие» практически не влияет на выбор студентами стилей соперничества, компромисса и приспособления.

Студенты с высокой самооценкой являются наиболее рассудительными, рацио-

нальными в выборе стилей конфликтного поведения. Чем выше самооценка, тем чаще студент прибегает к стратегии диалога. Способ реагирования на конфликт студентов с высоким уровнем потребности в общении является преимущественно эмоциональным, обусловленным страхом перед разрывом отношений, желанием быть принятым, заслужить одобрение, вызвать эмоционально положительные реакции оппонентов. Выбор стратегии избегания наиболее свойственен для студентов с высокой потребностью в общении. В то же время, диалог студенты выбирают тем реже, чем ниже их потребность в общении.

Не выявлено статистически значимых связей составляющих конструкта «Я-Другие» со стратегией борьбы, то есть уровень самооценки и уровень потребности в общении существенно не сказываются на использовании студентами соперничества в конфликтных ситуациях.

Перспективным этапом исследования является углубленное изучение психологических факторов выбора студентами стилей соперничества, компромисса, приспособления и стратегии борьбы как путей преодоления межличностных конфликтов. Также полученные результаты могут стать основой для дальнейшей разработки индивидуализированных программ оптимизации конфликтного поведения студентов с учетом особенностей присущей для них структуры конструкта «Я-Другие».

Ключевые слова: психологический

конструкт, потреба в общенні, самооцен-
ка, стиль поведення в конфлікті, стратегія
поведення в конфлікті, студент.

Дата отримання статті: 21.08.2019
Дата рекомендації до друку: 25.08.2019
Дата оприлюднення: 31.08.2019